

VRHBOSANSKA KATOLIČKA BOGOSLOVIJA 1890.-1990., Zbornik radova znanstvenoga simpozija održanog u Sarajevu 3. i 4. srpnja 1991. prigodom obilježavanja stote obljetnice postojanja Bogoslovije, Sarajevo-Bol, 1993., 548 str.

Vrhbosanska je katolička bogoslovija u Sarajevu u povodu obilježavanja svoje stote obljetnice namjeravala pripremiti iscrpnu monografiju u kojoj bi bio prikazan njezin sveukupni rad. No, zbog ratnih zbivanja i djelovanja u progonstvu (u dominikanskom samostanu u Bolu na otoku Braču), bila je prisiljena odustati od toga i prirediti za tisak radove sa znanstvenog simpozija održanog u Sarajevu u srpnju 1991. godine. Kako bi se ipak udovoljilo prvotnoj namjeri, odnosno omogućio potpuniji uvid u povijest Bogoslovije, njezino djelovanje i duhovno i društveno okruženje u kojem je radila, u zbornik su uvršteni i radovi koji nisu bili predviđeni programom simpozija – biobibliografski prikaz svih profesora Vrhbosanske visoke teološke škole (VVTŠ), popis svih studenata Bogoslovije od njezina osnutka 1890. godine pa sve do danas, kao i radovi prvoga dijela simpozija izgovoreni u Travniku prigodom otvaranja proslave 20. listopada 1990. godine.

Na simpoziju su izlagala 33 predavača, a u zbornik su uvrštena 23 referata. Također su tiskani pozdravni govori rektora VVTŠ dr. Pere Sudara, nadbiskupa vrhbosanskog i velikog kancelara VVTŠ msgr. Vinka Puljića, dubrovačkog biskupa dr. Želimira Puljića, te propovijed apostolskog nuncija msgr. Gabriela Montalva u misi završnog slavlja stote obljetnice 5. srpnja 1991. godine.

U prvom prilogu, pročitanom na prvom dijelu simpozija u Travniku, *Anto Paradžik*, jedan od triju najstarijih svećenika Vrhbosanske nadbiskupije, iznio je svoja sjećanja na travničko sjemenište i gimnaziju, utemeljene 1882. godine. Ustvrdio je da su za njihovu visoku reputaciju bila odlučna tri čimbenika: 1) intelektualna i profesionalna razina profesorskog zbora; 2) moralne kvalifikacije isusovaca, članova toga zbora; 3) njihova originalna odgojiteljska metodologija, čija je učinkovitost bila opće priznata, pa ipak različito vrednovana, ovisno o općem pozitivnom ili negativnom stavu prema Družbi Isusovoj. Posebnu pozornost Paradžik je posvetio analizi uzroka netrpeljivosti prema isusovcima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj u razdoblju Kraljevine Jugoslavije, kada su se dogodile tri »velike hajke« 1918., 1923. i 1939. godine, koje su imale za cilj ne samo uklanjanje Družbe Isusove iz javnoga života nego i njezin izgon. *Mato Zovkić* je u radu »Početak Vrhbosanske bogoslovije« (35.-45.) podsjetio na velike zasluge prvoga Vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera za utemeljenje malog sjemeništa i gimnazije (1882.) i Vrhbosanske bogoslovije u (1890.) u Travniku i izbor isusovaca za profesore i odgojitelje u tim zavodima. Posebice značajnim drži nadbiskupov uspjeh u preseljenju Bogoslovije u Sarajevo 1893. godine, unatoč velikom otporu vlasti da središnje bogoslovno sjemenište nove crkvene pokrajine bude u tom gradu s većinskim muslimanskim pučanstvom. *Mladen Bevanda* razmatra razvoj pedagoške misli u Europi u drugoj polovici XIX. i početkom XX. stoljeća i njezin utjecaj na Bosnu i Hercegovinu (53.-67.). Utvrdio je da u razdoblju prije austrougarskoga zauzeća 1878. godine i uspostave Vrhbosanske nadbiskupije 1881. godine, u Bosni i Hercegovini nije bilo institucionalnih okvira za razvoj pedagoške teorije i prakse (fakulteta, instituta, zavoda i sl.), ne umanjujući pri tome velike zasluge bosanskih franjevacu, koji su tijekom turske vladavine pružili velik prinos prosvjetnom i školskom radu.

Velimir Valjan je govorio o razvoju bogoslovnih učilišta u franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj od XVIII. do XX. stoljeća (73.-82.). Urednici zbornika (Pero Sudar, Franjo Topić, Tomo Vukšić) uputili su dva ozbiljna prigovora njegovim zaključcima. Prvi se odnosi na Valjanovu tvrdnju da su prva redovita franjevačka visoka filozofsko-teološka učilišta utemeljena već 1851. godine (u Fojnici i Kraljevoj Sutjesci) i od tada neprekidno djelovala u jednom ili više samostana na tlu Bosne sve do naših dana. (76.). Nasuprot tome urednici

su ustvrdili da ta učilišta nisu udovoljavala svim zahtjevima visokih teoloških škola, a da se o franjevačkim visokim učilištima može govoriti tek od 1895. godine, kada je otvorena franjevačka teologija u Mostaru, odnosno od 1904. godine, kada je osnovano visoko učilište u Gučoj Gori (od 1905. djeluje u Livnu, a od 1909. u Sarajevu). Drugi prigovor urednika odnosi se na Valjanovu ocjenu da je nadbiskup Stadler, pozivom na sekularizaciju upućenim bosanskim franjevcima 1898. godine, iznevjerio obećanje koje im je dao godinu dana ranije, kada su se počeli školovati u nadbiskupskom seminariju. Naglasili su da je nadbiskup uputio proglas o sekularizaciji u promijenjenim uvjetima, nakon opće reforme franjevačkog reda, čije odredbe brojni franjevci nisu bili spremni prihvatiti, te da Valjan tu činjenicu ne uzima u obzir. Držim da se prvi prigovor urednika može u cijelosti prihvatiti, ali drugi samo djelomice. Naime, nadbiskupov poziv nije bio samo neuobičajen u crkvenoj praksi, već je izazvao i veliku nesigurnost i strah kod franjevaca koji su bili u višegodišnjem sukobu s Vrhbosanskim ordinarijatom zbog jurisdikcije nad župama.

Bečki povjesnik *Hugo Schwendenwein* je u prilogu »Pravni položaj sarajevske teologije u vrijeme austrijske uprave (od osnutka do 1918.), razmotrio pitanje pravnog ustroja sarajevskoga bogoslovnog sjemeništa i Vrhbosanske visoke teološke škole u okviru koncepta austrijske uprave bogoslovnim sjemeništima (83.–91.). Naglasio je da sarajevsko sjemenište nije nastalo u vrijeme jozefinističke državne Crkve, tako da njegov osnutak i djelovanje nije pratila snažna državna ingerencija koja se potkraj XVIII. stoljeća provlačila kroz austrijska sjemeništa.

Miljenko Belić je upozorio na velik prinos profesora VVTŠ Franje Šanca suvremenom istraživanju Aristotelove filozofije (133.–149.), koji se napose očitovao u anticipaciji ocjena o jedinstvenosti i problemskoj povezanosti Aristotelovih djela, koje su kasnije iznijeli najveći autoriteti za taj problem Werner Jaeger i William D. Ross. Zaključio je da je Šanc time postigao velik ugled u svijetu i ujedno afirmirao rad VVTŠ u filozofskom pogledu. *Božo Odošić* je u radu »Proučavanje Svetoga pisma na VVTŠ u Sarajevu« (149.–169.) ocijenio da je Vrhbosanska bogoslovija od svoga osnutka do danas slijedila temeljne dokumente i upute Katoličke crkve o proučavanju i izlaganju Svetoga pisma, među kojima kao najznačajnije izdvaja sljedeće: odluku Tridentinskoga koncila iz 1546. godine, kojom je utvrđen kanon svetih knjiga i isključiva kompetencija Crkve za to područje, te dogmatske konstitucije *Dei Filius* i *Dei Verbum*, donijete na Prvom (1870.) i Drugom (1965.) vatikanskom saboru. *Tomo Vukšić* je u studiji »Prisutnost misli o jedinstvu Crkava u Katoličkoj bogosloviji u Sarajevu« (239.–251.) zaključio da je misao o zbližavanju s kršćanskim Istokom bila kontinuirano prisutna na sarajevskoj Bogosloviji, premda se očitovala na različite načine – do početka XX. stoljeća razvijala se u okviru čirilo-metodijanskih ideja i težila postignuću unije između pravoslavnih crkava i Svete Stolice, zatim se, još uvijek pod utjecajem čirilo-metodijanskih ideja, ostvaruje u pojačanom znanstvenom interesu za crkveno-teološke sadržaje kršćanskog Istoka, a danas se razvija u ozračju dekreta o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, donijetog na Drugom vatikanskom saboru 1964. godine. Svoju ocjenu da Katolička crkva u Bosni i Hercegovini u promicanju crkvenog jedinstva ni u čemu nije zaostajala za općom Crkvom, Vukšić potkrepljuje podacima o pokretanju časopisa *Balkan* (1896.–1902.), u čijem je podnaslovu misao o jedinstvu bila posebno naglašena, uvođenju novih kolegija istočne (1932.) i ekumenske (1969.) teologije čim ih je Sveta Stolica proglasila obveznima, kao i činjenicom da su na Istočnom Institutu u Rimu do 1931. godine doktorirala trojica svećenika Vrhbosanske nadbiskupije – Krunoslav Draganović, Dragutin Kamber i Ivan Pavlinac.

Pero Sudar je upozorio na neraskidivu povezanost odgojnog i obrazovnog momenta u radu Vrhbosanske bogoslovije (251.–289.). Povjeravanje njezine uprave isusovcima ocijenio je dugoročno povoljnom odlukom, ustvrdivši da su oni, nošeni karizmom svoga reda i provjerenim višestoljetnim djelovanjem u školama i sjemeništima, prihvatili Travnik, Sarajevo i Bosnu s velikim misionarskim žarom i požrtvovnošću. *Marinko Perković* razmatra djelatnost bogoslovske zbornice »Stadler« u razdoblju od njegova osnutka 1895. do 1944. godine, te nakon obnove djelatnosti Vrhbosanske bogoslovije 1969. godine do danas. Naglasio je da je publicistička djelatnost zbornice u početku bila potaknuta pitanjem unije i

općenito istočnocrkvenim pitanjem, dok kasnije u njoj postaju sve više zastupljeni teološko-filozofski, socijalni i kulturni sadržaji. Zbor je pružio i značajan prinos razvoju Hrvatskoga katoličkog pokreta početkom XX. stoljeća i promicanju ideologije Katoličke akcije u Bosni i Hercegovini od 1929. godine. Djelatnost zbora nakon 1969. godine očitovala se u održavanju brojnih znanstvenih simpozija, a napose putem lista *Mladi teolog*, pokrenutog 1979. godine. *Ratko Perić* u prilogu »De viris illustribus Vrhbosanske bogoslovije« (311.–349.) podsjeća na 29 svećenika koji su izašli iz sarajevske Bogoslovije, a na osobit su se način istaknuli na vjersko-crkvenom, kulturno-spisateljskom ili svjedočkomučeničkom planu. Za svakog svećenika (neki se pojavljuju u sve tri skupine), donio je kratak životopis, popis važnijih radova, te studija koje su drugi o njima pisali. *Ivan Ćoruša* opisao je knjižnicu travničke gimnazije i Vrhbosanske bogoslovije i upozorio na najvažnije predmetne zbirke i vrijedne ostavštine koje su u njima pohranjene (349.–359.). *Pero Pranjić* je istražio ekonomske prilike u Vrhbosanskoj bogosloviji od njezina osnutka do danas (359.–383.). Sa žaljenjem se osvrnuo na odluku uprave Bogoslovije iz veljače 1945. godine da se, zbog nedostatka hrane, bogoslovi raspuste, ustvrdivši da je to bio koban potez, »jer je prazna zgrada postala upravo meta onih koji su jedva čekali da je se dočepaju« (366.).

U zborniku o Vrhbosanskoj bogosloviji sustavno su prikazane sve teološko-filozofske discipline zastupljene na VVTŠ od njezinih početaka do danas. Stoga, osim već navedenih radova o kolegijima na VVTŠ, valja spomenuti i priloge *Marka Josipovića* (»Filozofija u stogodišnjoj povijesti VVTŠ«, 101.–123.), *Franje Topića* (»Studij fundamentalne teologije«, 169.–175.), *Ante Šarića* (»Studij dogmatske teologije«, 175.–189.), *Ante Brajka* (»Studij prava na Vrhbosanskoj visokoj teološkoj školi«, 189.–195.), *Tome Kneževića* (»Liturgika i liturgijski pastoral«, 195.–211.), *Ismeta Dizdarevića* (»Empirijska psihologija: Sadržaj i potreba«, 211.–221.), *Želimira Puljića* (»Praktična teologija u sklopu teološkog studija«, 221.–231.) i *Ante Pavlovića* (»Studij katehetike na Vrhbosanskoj teologiji«, 231.–239.). Gotovo svi navedeni radovi sadržavaju popis profesora za pojedini kolegij, te pregled priručnika i programa.

Na kraju, na temelju uvida u sadržaje zbornika o Vrhbosanskoj bogosloviji, možemo zaključiti da on donosi niz vrijednih povijesnih podataka o djelatnosti te institucije, kao i značajne biografske i bibliografske podatke o njezinim profesorima. K tomu, svjedoči da su novovjekovna kulturno-prosvjetna i znanstvena postignuća Zapada postigla punu afirmaciju na području Bosne i Hercegovine tek s njezinim utemeljenjem 1890. godine. Njezina pak povijest – posebice žalosni događaji iz 1945. godine, ukinuće u razdoblju od 1946. do 1969. godine, dugogodišnje zatvorske kazne brojnih profesora i današnje progonstvo, ocrtava višestoljetni težak položaj Katoličke crkve na bosansko-hercegovačkom raskrižju kultura i civilizacija. Zbog svega navedenoga zbornik o Vrhbosanskoj bogosloviji preporučujemo ne samo historičarima nego i sveukupnoj vjerničkoj javnosti Crkve u Hrvata.

Zoran Grijak

ĆIRIL PETEŠIĆ, Milan Grlović – prvi predsjednik Hrvatskoga novinarskog društva, Zagreb, 1992., III str.

Ćiril Petešić, autor životopisa Milana Grlovića, hrvatskoj javnosti je poznatiji kao novinar, premda se potvrdio i kao znanstvenik objavivši više znanstvenih rasprava s temama iz srednjovjekovne i suvremene hrvatske crkvene povijesti te nekoliko knjiga u kojima je